

№ 25 (330)
Ліпень 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

➔ **Асоба: сын двух народаў** – *стар. 2*

➔ **Радавод: рэкамендацыі па росшуку** – *стар. 5*

➔ **Гісторыя прамысловасці: паперня** – *стар. 6*

У Акцябрскім прайшоў чарговы фестываль «Берагіня»

Жэўжыкі

Фотарэпартаж глядзіце на стар. 3

Яшчэ адзін гурток

У гімназіі № 1 пасёлка Акцябрскі Віцебскага раёна яшчэ год таму пачаў дзейнічаць краязнаўчы гурток. Задума стварыць яго належыць настаўніцы гісторыі і грамадазнаўства Алене Уладзіміраўне Навадворскай. У дзейнасці гуртка актыўна прымаюць удзел вучні як сярэдніх класаў, так і сёлетнія выпускнікі, будучыя студэнты. Яны знаёмяцца з помнікамі раёна, а таксама – з гісторыяй Віцебска. Дзеці даведліся шмат новага пра абеліскі і памятныя

знакі, што знаходзяцца ў іх родных пасёлках і вёсках, а таксама ў Акцябрскім. Напрыклад, пра школу-камуну, помнік якой сустрэне на выездзе з пасёлка.

Алена Уладзіміраўна разам з гурткоўцамі правяла шэраг мерапрыемстваў, прысвечаных героям Вялікай Айчыннай вайны – ураджэнцам Віцебскай вобласці, пад час якіх вучні наведлі мемарыял у вёсцы Шапурцы.

Спадзяемся, што ў наступным годзе кола сяброў гуртка пашырыцца, бо ведаць гісторыю сваёй радзімы павінен кожны.

Юлія ДРАБЦОВА,
г. Віцебск

Святло Будслава

Штогод 2 ліпеня адбываюцца пілігрымкі на святую Будслаўскую зямлю, дзе знаходзіцца адзін з самых старажытных касцёлаў і адно з сямі цудаў Беларусі. І гэты год не стаў выключэннем. Я ж хачу нагадаць пра гісторыю гэтага куточка нашай краіны.

«Буда» вядомая з 1504 года як паселішча крывічоў і належала манахам-бернардынцам. Касцёл жа быў пабудаваны ў 1633–1643 гадах архітэктарам немцам-уніятам Андрэем Кромерам. А нагодаю для пабудовы касцёла стала з'яўленне абраза Маці Божай над паселішчам. Да нашых дзён касцёл дайшоў у першапачатковым выглядзе.

Архівы захавалі гісторыю абраза: «Першым яго ўладальнікам быў мінскі ваявода Ян Пац, які атрымаў абраз у Рыме ў 1598 годзе з рук Папы Клімента VIII. Пасля смерці Яна Паца ксёндз Салака ахвяраваў абраз касцёлу. У вайну Расіі з Рэччу Паспалітай 1654–1667 гадоў манахі вывезлі яго ў Саколку на Беластоцчыне, адкуль ён быў вернуты пасля вайны». Вядома шмат фактаў, калі абраз вылучваў ад цяжкіх хваробаў, ставіў на ногі зусім безнадзейных і нямоглых. Слава цудадзейнага абраза разнеслася па ўсім свеце. У Будслаў дабіраліся хто як мог: на конях, пешшу, па рацэ Сэрвач... З абраза рабілі нават граўюры і распаўсюджвалі як лекавы сродак.

Пасля скасавання кляштару ў 1859 годзе вядомасць абраза нязначна зменшылася, аднак з 1992 года паломніцтва да касцёла і яго святні зноў аднавіліся. У 1996 годзе папскі нунцій арцыбіскуп Грушэўскі абвясціў пасланне Папы Рымскага, у якім Маці Божая Будслаўская абвешчана заступніцай і апякункай усёй Беларусі.

Мечыслаў СТАНКЕВІЧ

Грунвальд ...у сталіцы ВКЛ

Першая сталіца Вялікага Княства Літоўскага – слаўны Навагрудак 26–27 чэрвеня прымаў гасцей і ўдзельнікаў пятага фестывалю сярэднявечнай культуры «Наваградскі замак-2010», прысвечанага 600-годдзю Перамогі над крыжакімі пад Грунвальдам.

Адкрыццё фестывалю прайшло на галоўнай плошчы горада. Але самае цікавае адбывалася на замчышчы. Рыцары клуба «Сярэднявечныя вандроўнікі» (рыцарскае брацтва Тракайскага замка з Літвы) задумалі тэатралізаваныя паядынкі за сэрцы прыгожых дамаў, выбраных з глядачак. «Дама сэрца» пераможца была абвешчана Каралевай турніру. У часы сярэднявечча наведванне знатнымі дамамі турніраў было абавяз-

ковым, а стаць «дамай сэрца» было вялікім гонарам. Былі і танцы XIII–XV стагоддзяў – элігантная «павана», пясчотны «Аморосо», чароўны «Зорка Панны Мары».

З тэхнікай фехтавання і дуэляў знаёміла група гістарычнага фехтавання і баявых сцэнаў «Бяроўнскія мяшчане» (Чэхія). Асабліва ўразіла «Жарсць» у пастаноўцы Міхаэлы Чорнай (танцоркі балета Чэшскага нацыянальнага тэатра). Некаторыя мамы нават хацелі звесці сваіх дзяцей з прадстаўлення, настолькі натуральна і гарманічна гралі акцёры: бой – дык бой, каханне – дык каханне. «Мы імкнемся рабіць нумары відэавішчымі. Памятайма, што пастановачны бой і рэальны – цалкам розныя рэчы. Для мяне галоўнае – узаемадзеянне з парт-

нёрам, я павінен бачыць, што ён гатовы да майго ўдару», – распавёў Станда Дупач, адзін з заснавальнікаў «мяшчанаў». Працягнулася прадстаўленне іспанскімі і італьянскімі сярэднявечнымі танцамі ў выкананні мінчукоў з «Глорыі» пад акампанемент ансамбля «Drolls» з расійскага Петрававодска, чыя музыка і песні («Я сціплай дзяўчынай была...», «Аб Бахусе») перанеслі глядачоў у корчмы сярэднявечнай Еўропы.

Сёлета ў Навагрудак прыехалі прадстаўнікі 41 клуба з 11 гарадоў Беларусі, Літвы, Польшчы, Чэхіі, а таксама найлепшыя байцы з Расіі і Украіны.

Паводле матэрыялаў
інтэрнэту падрыхтавала
Наста КАДЫГРЫБ

Наш календар

Сын двух народаў

Ёсць распаўсюджаны выраз, што такі і такі «выйшаў з народа». І хочацца дадаць пры гэтым: і не вярнуўся. Такое вызначэнне цалкам не падыходзіць пад азначэнне Чэслава Сэнюха. Хоць ён і жыве больш за 60 гадоў у Польшчы, а не ў Беларусі, дзе нарадзіўся 80 гадоў таму, ды не парывае сувязі з краем і народамі, «з якога выйшаў». Ды пра ўсё па парадку.

Вядомы перакладчык беларускай літаратуры на польскую мову і папулярны рэдактар яе ў Польшчы Чэслаў Сэнюх нарадзіўся 9 ліпеня 1930 года ў мястэчку Любча, што на Наваградчыне. Але ў 1945 годзе ягоныя бацькі выехалі ў Польшчу, дзе ён жыве і сёння. Там на пачатку 1950-х гадоў ён навучаўся на рускім аддзяленні Варшаўскага ўніверсітэта, потым дваццаць гадоў адпрацаваў лектарам, дыктарам, рэпарцёрам і каментатарам Польскага радыё (у тым ліку з 1965 па 1969 гады ў польскай рэдакцыі «Радыё Масквы»). У 1980–1990-х ён супрацоўнічаў з штомесячнікам «Советская литература», для якога пераклаў на польскую мову творы Алеся Адамовіча і Васіля Быкава (у прыватнасці, «Апошнюю пастараль» і «Аблаву»). З 1982 года займаецца перакладамі на польскую мову твораў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Янкі Брыля, Рыгора Барадуліна, Алеся Барскага, Уладзіміра Арлова ды іншых. Дзякуючы яму паліякі на роднай мове прачыталі аповеды В. Быкава

Фота Крыстыны БАХЭНЭК

«Сцяна» (кнігу пераклаў разам з Янам Максімокам), кнігу прозы, паэзіі і лістоў В. Быкава і Р. Барадуліна «Калі рукаюцца душы», пераклаў таксама камедыю Янкі Купалы «Тутэйшыя» і паэму Уладзіміра Някляева «Паланез». Акрамя таго Ч. Сэнюх друкаваў свае працы ў часопісах «Lithuanian», «Wież», «Krasnogruda», «Czasopis» ды іншых, чытаў свае пераклады твораў беларускіх пісьмennisкаў у штотыднёвых эфірах беларуска-польскіх перадачаў Беларускага Радыё Польшчы. За папулярнызацыю нашае культуры ў Польшчы ён у 1994 годзе

Выканкам Грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры» далучаецца да шматлікіх шчырых віншаванняў Чэслава Сэнюха, зычыць яму моцнага здароўя, новых дасягненняў на ніве сяброўства двух суседніх пародных гісторыяў народаў і ўзнагароджвае юбіляра ганароваю граматай арганізацыі.

адзначаны Фундацыяй «Rogul-Australia», двойчы атрымаў узнагароду імя Вітальда Гулявіча за пераклады беларускай літаратуры (1996) і эпапеі Якуба Коласа «Новая зямля» (2002). Зрэшты, на апошняй працы варта спыніцца асобна. У 2002 годзе да 125-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа Беларускае культурнае выданне – паэму «Новая зямля» пераклаў на польскую мову зроблены менавіта Ч. Сэнюхам. Па выніках 2002 года кніга адзначаная Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь як адна з лепшых кніг года.

На пачатку гэтага года Выканкам ГА «Беларускі фонд культуры» на пасяджэнні хаданічаў аб узнагароджанні Чэслава Сэнюха – медалём Францыска Скарыны. Пры гэтым улічвалася і тое, што шэраг гадоў Чэслаў Сэнюх прапагандаваў выдатную паэму Якуба Коласа, як і іншыя творы беларускіх пісьмennisкаў, на Польскім радыё (вышла звыш 600 перадачаў). Дадамо, што Ч. Сэнюх бярэ ўдзел у працы грамадскага камітэта па стварэнні помнікаў Янку Купалу і Якубу Коласу ў Варшаве.

Як бачым, і далёка ад месца нараджэння ды землякоў можна заставацца верным зямлі, якая цябе нарадзіла, працаваць на яе карысць. Не выходзіць з народа, а заставацца з ім. І бачылі б, з якімі імпэтам і ўдзячнасцю ён згадвае сваё маленства ў старажытнай Любчы, на слаўнай Наваградскай зямлі!

Падрыхтаваў Ул. АДЗІМІР

Баліць жывым

Тэму Вялікай Айчыннай вайны развівае ў новай кнізе «Непраходзячы боль» вядомы журналіст і пісьменнік Мікола Леўчанка. Працуючы галоўным рэдактарам быхаўскай раённай газеты «Маяк Прыдняпроўя», ён запісаў успаміны малалетніх вязняў фашысцкіх канцэнтрацыйных лагераў, падлеткаў, якія былі вывезены на прымусовыя працы ў Германію ці сталі інвалідамі ў час Другой сусветнай вайны. Усе яны нарадзіліся на Быхаўшчыне, зведалі вайну. Толькі не на фронце або ў партызанскім атрадзе, а пад час варожага акупацыі на сваёй роднай зямлі ці на чужыне, у далёкай Нямеччыне, куды іх вывез вораг на прымусовыя працы.

Дзеціам той пары хапіла ліха, але яны вытрымалі ўсе нягоды, не здрадзілі Айчыне, вярнуліся дадому і выраслі годнымі грамадзянамі сваёй краіны. У 2009 годзе такіх пацярпелых ад вайны было ў Быхаўскім раёне 134 чалавекі. Пра ўсё гэта і расказвае Мікола Леўчанка ў змястоўнай і поўнай трагізму кнізе. Яна ілюстраваная фотаздымкамі з архіва газеты «Маяк Прыдняпроўя» і асабістых архіваў герояў аповедаў.

Выданне ажыццёўленае на сродкі Быхаўскага райвыканкама. Яно паступіла ў бібліятэкі і школы, выкарыстоўваецца ў патрыятычным выхаванні маладога пакалення.

Міхась КАВАЛЁЎ, г. Рагачоў

Вязынка, калыска Таленту

Фота Уладзі ЗІКРАЦКАГА

На тым тыдні...

✓ **3 22 чэрвеня па 3 ліпеня** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва прайшла **выстаўка жывапісу беларускага авангарда 1980–90 гг.** з калекцыі Андрэя Плясанова (чытачам нашай газеты ён знаёмы як музыка, лідэр гурта «P.L.A.N.»). У экспазіцыі было больш за 70 працаў Уладзіміра Акулава, Людмілы Русавай, Ігара Кашкурэвіча, Аляксея Жданава ды іншых мастакоў. У рамках выстаўкі **30 чэрвеня** прайшоў круглы стол па праблемах беларускага авангарднага жывапісу.

✓ **23 чэрвеня** адбылося адкрыццё выстаўкі «**Песняры**». **Раскрытае сэрца** ў Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь.

✓ **3 28 чэрвеня па 7 ліпеня** прайшлі штогадовыя **Купалаўскія дні**. Селе-

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

та праграма складалася з ушанавання памяці пісьменніка і ўскладання кветак да помніка Янку Купалу на Вайсковых могілках. Увечары першага дня ў Архікафедральным касцёле Найсвяцейшай Панны Марыі адбылася імша. 4 ліпеня святочныя дні працягнуліся ў філіяле Літаратурнага музея Янкі Купалы «Вязынка», дзе прайшло традыцыйнае **Свята паэзіі**, песні і народных рамёстваў «З адною думою аб пшчасці Беларусі». Наведнікаў чакала сустрэча з пісьменнікамі Навумам Гальпяровічам, Анатолем Бутэвічам, Віктарам Шніпам, Людмілай Рублеўскай, Леанідам Дранько-Майсюком, сябрамі аб'яднання маладых паэтаў «Літаратурнае прадмесце», музыкантамі Андрэем Касценем і Раманам Ярашам, гуртамі «Хорціца», «Relikt», «Ох.Ра» ды іншымі. **6 ліпеня** моладзь ладзіла свой праект «**Купальская ноч у Купалавым доме**», які аб'яднаў купальскія песні з элементамі традыцыйнага абраду, старадаўнія беларускія танцы, пляценне купальскіх вянок, пошукі папараць-кветкі і сучаснае працятанне твораў класікаў у інтэрпрэтацыі вядомых маладых выканаўцаў. **Заклучнае мерапрыемства «Пальмянае слова паэта»** – музычна-літаратурны зварот да творчасці Янкі Купалы – прайшло **7 ліпеня** ў парку імя Янкі Купалы.

✓ **29 чэрвеня** ў Рэспубліканскай навукова-тэхнічнай бібліятэцы адбылося **навуковае кафэ з цыкла «Беларускія імёны ў сусветнай навуцы і тэхніцы»**, прысвечанае

нае Зыгмунду Мінейку (1840–1925), ураджэнцу Ашмянаў, удзельніку вызваленчага руху ў Беларусі (1861–1863), ганароваму грамадзяніну Афінаў, ваеннаму інжынеру, нацыянальнаму герою Грэцыі, вучонаму-археологу. У праграме былі даклады загадчыка аддзела інфармацыйна-рэкламнай працы РНТБ Т. Лычагіна «Сувязь часоў: пра цыкл навуковых кафэ «Беларускія імёны ў сусветнай навуцы і тэхніцы», прафесара А. Мальдзіса «Зыгмунд Мінейка, ашмянскі інсургент – герой Грэцыі», журналіста Б. Герстэна «Беларускі Монтэ-Крыста», супрацоўніцы Літаратурнага музея М. Багдановіча М. Запартыкі «Кніга ўспамінаў З. Мінейкі «3 Сібіры пад Акропаль» і яе значэнне для гісторыі Беларусі», старшыні Беларускага грамадскага аб'яднання грэкаў «Пелопанэс» Р. Дзельянідзі «Грэкі Беларусі і беларусы Грэцыі» ды іншыя.

✓ **30 чэрвеня** ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адкрылася **выстаўка ілюстрацыяў да зборніка казак Уладзіміра Караткевіча «Лебядзіны скіт»**, зробленых Міколам Купавам. Пад час адкрыцця прайшло таксама прадстаўленне новай кнігі, на якім выступілі дырэктар музея Лідзія Макарэвіч, Віктар Шніп, Анатоль Ве-

рабай ды іншыя. Гэтае мерапрыемства арганізатары назвалі першым у шэрагу імпрэзаў, прымеркаваных да юбілею класіка беларускай літаратуры.

✓ **30 чэрвеня** ў Ракаве (у межах кампаніі «Будзьма беларусамі!») адбылася **музычна-паэтычная вечарына, прысвечаная 100-годдзю Ларысы Геніюш**. На сустрэчу прыехалі паэт і даследчык творчасці пісьменніцы і грамадскай дзяячкі Міхась Скобла, бард Алесь Камоцкі і літаратуразнаўца Язэп Янушкевіч. М. Скобла расказаў пра нядаўнюю ўсебеларускую таліаку на радзіме паэтыкі, А. Камоцкі выканаў некалькі песняў на вершы паэтыкі, Я. Янушкевіч падзяліўся літаратурнымі знаходкамі ў архівах Кракава і Вільні.

*Фестываль адкрывае намеснік міністра культуры
Тадэвуш Стружэцкі*

Падарункі і пачастункі гасцям

«Берагіня»: бераг традыцыяў і сяброўства

З 24 па 27 чэрвеня на гасціннай рудабельскай зямлі прайшоў VI Рэспубліканскі фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня».

Сёлета ён сабраў больш за 900 удзельнікаў з усіх абласцей Беларусі і Мінска. З замежных гасцей у ім прынялі ўдзел рускія, украінцы, малдаване, латышы, крымскія татары, карэлы і этнічныя беларусы з Польшчы. На працягу чатырох дзён лепшыя фальклорныя калектывы і выканаўцы – пераможцы абласных аглядаў-конкурсаў харэаграфічнага, музычнага, дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва спаборнічалі паміж сабой і дэманстравалі сваё майстэрства аўтарытэтныму журы, шматлікім гасцям фестывалю.

Праграма фестывалю была вельмі насычанай і разнастайнай. Акрамя традыцыйных конкурсаў выканальніцкага майстэрства праводзіліся майстар-класы, выставы дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, фальклорныя калектывы прадстаўлялі на сцэне мясцовыя традыцыі і канцэртныя фальклорныя праграмы.

Упрыгожаннем свята стала правядзенне на беразе маляўнічага возера народнага гуляння «Рудабельскае Купалле». Прадстаўнікі розных нацыянальнасцяў, трымаючы адно аднаго за рукі, аб'ядналіся ў карагодзе вакол купальскіх вогнішчаў, дэманструючы еднасць і вернасць старажытным традыцыям. Купальскае свята завяршылася грандыёзным феерверкам.

Вельмі відовішчным і змястоўным быў апошні дзень свята. Пасля ўрачыстага шэсця ўсіх удзельнікаў фестывалю на цэнтральным пляцы пас. Акцябрскі адбыўся заключны канцэрт пераможцаў шматлікіх конкурсаў і гасцей свята.

*Сімвал «Краязнаўчай газеты» і Света
Камянькова з Палатоўскай школы
Полацкага раёна*

Журы было адзінадушным: год ад года папыраецца кола ўдзельнікаў свята народнай творчасці, а майстэрства выканаўцаў – як асобных, так і калектываў – расце.

Наталі КУПРЭВІЧ, фота айтара

Майстар-клас праводзяць латышскія танцоры

Найлепшыя танцоры фестывалю Ганна Сільчанка і Васіль Пузырына з Лоеўскага раёна атрымліваюць дыплом з рук Мікалая Дудчанкі (балетмайстра «Харошак»)

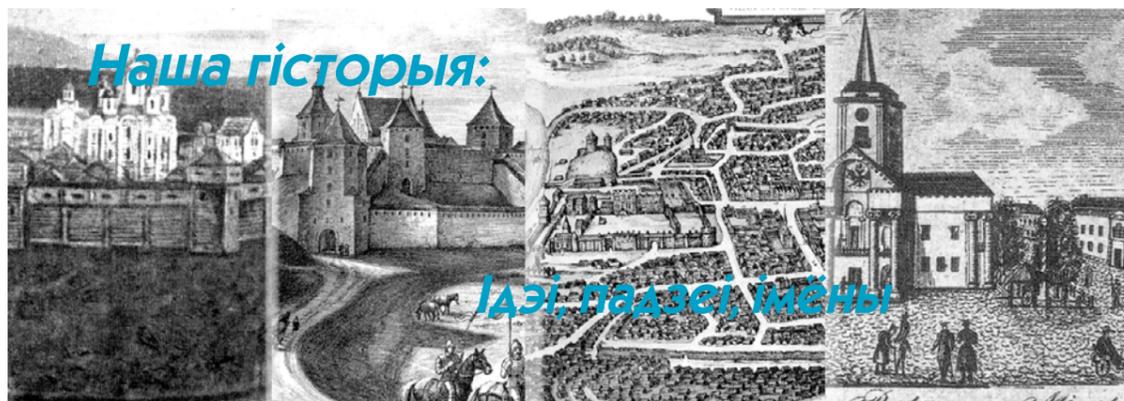

Гурты «Жэйжыкі» з Любанічыны і «Астраначка» з Клімавічыны

Да новых сустрэч, «Берагіня»!

Невялікі конь-тарпан, заляпаны балотнай тванню, спрытна сігае з купіны на купіну, прабіраецца па балоце. Хлапчына, што сядзіць вярхом на тарпане, у скураных штанах і мядзведжай шкуры. Русая маладая барада, доўгія пасмы густых валасоў выбіваюцца з-пад баявога шлема. Блакітныя вострыя вочы глядзяць пільна.

Сядло і аброць на кані з рудой, трывалай, добра выдубленай скуры. Узбраенне маладога русіча-ліцвіна простае, надзейна службыць гаспадару – дзіда ў руцэ, меч ля пояса, за плячамі лук. Твар верніка заклапочаны – язда па бездарожжы па лясах і балотах... Па сонцы, голлі дрэваў, моху хлопец вызначае кірунак. Год таму іх атрад прайшоў па лясах і пералесках праз усю захопленую немцамі-крыжакамі Прусію. Паселішчы, да якіх ён зараз едзе, называюцца Грунвальд і Таненберг.

Крыжакі зацятыя воіны, але князь Вітаўт – непераможны, разаб'е рыцараў з дапамогай польскага караля Ягайлы. Не дарэмна да вялікага паходу падрыхтаваліся і выступілі дзве дзяржавы – Вялікае Княства Літоўскае і Польшча. У Белавежскай пушчы для войска нарыхтавалі шмат дзічыны: зуброў, ласёў, аленяў, дзікоў.

Разаб'ем крыжакоў, шырокай паласой выйдзем да Балтыйскага мора. Мора трэба для гандлю. На бера-

.....
Крыжакі, як гэта ведаў Вітаўт, б'юцца зацяты, і ўсё ж у іх не будзе таго ўздыму, калі кожны ліцвін узбуджаецца за дзесяцярных, калі цячэнне крыві ў жылах воінаў паскараецца ў шмат разоў

зе, каля вады, знайду шмат бурштыну – прыгожых жоўтых і чырвоных каменьчыкаў, збяру сваёй каханай на каралі.

Воін спадзяецца на свайго каня; прыручаная жывёліна не падводзіць гаспадара. Перад багністымі мясцінамі ён саскоквае з тарпана і адпускае павады. Конь і гаспадар разам, дапамагаючы адзін аднаму, пераскокваюць з купіны на купіну.

На ўскраіне лесу воін спрытна ўзлез на разгалістае дрэва, пачаў узірацца ў далечынь.

Па ўсім полі паміж лясоў і невялікіх паселішчаў Грунвальд і Таненберг бялелі шатры з намалёванымі крыжамі. Земляныя валы і насыпы, трохкутнікі вернікаў і шарэнгі пяхоты.

баку рыцараў не было, але ў хмызняку хадзілі коні. Немцы і тут трымалі дазор.

Дазоры воіна не здзівілі. Ён іх прадбачыў, пазбягаў, нездарма ж прабіраўся нацянькі, праз балота.

Чым больш разведчык разглядаў ваенны лагер, тым больш спакайнеў. Будзе што паведаміць вяліка-

«Польскія князі запрасілі крыжакоў-тэўтонцаў у Прыбалтыку дарэмна», – думае воін. Хоць і дапякалі прусы і бурсы сваімі набегамі палякам, не трэба было клікаць тэўтонцаў. Адумаліся польскія каралі, ды позна. Тэўтонцы знішчылі, паняволілі бурусаў і прусаў, адцяснілі палякаў ад мора, стварылі на берагах Балтыкі ад Віслы да Нёмана дзяржаву – Тэўтонскі ордэн, Прусію. Цяпер ідуць з крыжамі на грудзях і мя-

чамі ў руках на Польшчу і Вялікае Княства Літоўскае. Захапілі Жамойцію.

Воін убачыў шацёр нямецкага магістра, вялікі крыж на сцягу. Пры ўваходзе варты – закаваныя ў жалеза рыцары. На ўзлеску, крокаў за дзвесце ад дрэва, на якім сядзеў хлопец, паўкругам ляжалі рыцары – назіралі за лесам.

«Дазор, засада», – падумаў воін і пачаў пільней узірацца. За лесам у другім

му князю Вітаўту, можна будзе нават намалёваць на пяску размяшчэнне крыжацкага лагера.

Воін палез вышэй на вяліну, акінуў вокам усё Грунвальдскае поле, нават і лес, за якім стаяла іх воіны. Той лес адсюль толькі слаба сінеў, але воін ведаў: там стаяць іхнія дазоры, на дрэвах сядзяць назіральнікі. Там польскае воіны караля Ягайлы, чэшскі атрад Яна Жыжкі, тры палкі ўдзельнага мсціслаўскага князя, сорок палкоў пад агульным сцягам Пагоні князя Вітаўта. Гэта галоўная сіла – конніца князя Вітаўта. Там баяры і дзецюкі з Віленшчыны, Полаччыны, Віцебшчыны, Магілёўшчыны, Наваградчыны, Меншчыны, Берасцейшчыны, Гарадзеншчыны, Піншчыны, Тураўшчыны, Смаленшчыны – з усіх зямель, якія завуцца Вялікім Княствам Літоўскім.

Воін ганарыцца, што ягоныя землякі складаюць гвардыю Вітаўта.

Ідзе з Вітаўтам і маладая арда татараў пад сваім сцягам – конскім хвостом на шасце.

Воін схамянуўся. Паміж двух пагоркаў у лагчыне тэўтонцы капаюць доўгую яму і старанна ўсцілаюць яе свежым галлём.

«Воўчыя ямы-пасткі», – разведчык хацеў палічыць іх, але не мог: яны цягнуліся праз усё поле да балота. На пагорках, за пасткамі, расстаялі цяжкія коннікаў. «Нялёгка тут будзе прайсці нават тарпану. Цэламі коней і воінаў запоўняцца гэтыя пасткі».

З лагера выехала група коннікаў. Прыгожая кавалькада. Рыцары ў даспехах, з дарагім узбраеннем, у белых пышных плашчах з крыжамі, пер'і на шаломах, лёгка гарцюць на рослых прыгожых конях.

«Сам магістр», – падумаў воін.

Бой адразу пасля ўзыходу сонца, як таго жадаў магістр Ульрых фон Юнгінген, не пачаўся. Разведчыкі да-неслі, што Ягайла і Вітаўт загадалі сваім воінам стаць на малітву.

Кароль Ягайла і вялікі князь Вітаўт паставілі сваіх воінаў у цені дрэваў, а крыжакі млілі на пякучым сон-

.....
«Польскія князі запрасілі крыжакоў-тэўтонцаў у Прыбалтыку дарэмна», – думае воін. Хоць і дапякалі прусы і бурсы сваімі набегамі палякам, не трэба было клікаць тэўтонцаў. Адумаліся польскія каралі, ды позна. Тэўтонцы знішчылі, паняволілі бурусаў і прусаў, адцяснілі палякаў ад мора...

цы. Магістр паслаў да Ягайлы і Вітаўта ганца, які павёз валадарам польскаму і літоўскаму два мячы. Гэтым магістр хацеў іх абразіць, падахвочваў як мага хутчэй пачаць бітву.

Выніку не было. Ніхто не ішоў на прыступ нямецкіх цяжкіх калонаў.

Толькі пад абед Ягайла і Вітаўт рушылі ў бой свае воіны.

Вітаўт выехаў на зыходны рубяж, дзе правае крыло войскаў, і моўчкі рухаўся адзін наперадзе. Спыніўся. Як па камандзе сталі ўсе.

Белы конь трывожна грыз кантар – вуздэчку без цугляў. Ветрык варушыў пер'е на баявым шаломе князя. Яго воіны былі кроху ззаду, таму рыцары маглі ўгледзецца ў пасуравелы твар і імклівыя рухі князя.

Воіны ведалі, што перад боем і ў баі Вітаўт імклівы, як ртуць. Ён жывіў у іх упэўненасць, і яны верылі свайму князю. Вітаўт ведаў, дзе які полк стаіць і ў чым магутнасць кожнага з іх.

Вораг перад палкамі Вітаўта быў мацёры. Асабліва грозна выглядалі кало-

ны цяжкай, у браню закаванай, кавалерыі немцаў.

Але князь з вопыту шматлікіх бітваў ведаў, што няма на свеце такога войска, якое магло б супрацьстаяць ягонаму, названаму з-за сцяга пагоняй.

Яго сорок конных палкоў, укамплектаваных па зямляцтвах, маладая татарская арда і тры мсціслаўскія пяхотныя палкі пад бела-чырвона-белымі сцягамі хоць па колькасці і саступалі крыжакам, але духам былі больш магутныя за варожыя, калі яшчэ прыняць пад увагу палкі брата Ягайлы – караля Польшчы.

Вітаўта непакоілі воўчыя ямы ў стане ворага, аб якіх дакладвалі разведчыкі. Князь думаў, колькі любых яго сэрцу воінаў давядзецца пакласці ў гэтыя ямы, каб іх запрудзіць, пакуль сыдуцца ліцвіны на кароткі ўдар мяча з тэўтонцамі.

Крыжакі, як гэта ведаў Вітаўт, б'юцца зацяты, і ўсё ж у іх не будзе таго ўздыму, калі кожны ліцвін узбуджаецца за дзесяцярных, калі цячэнне крыві ў жылах воінаў паскараецца ў шмат разоў, і нават слабы становіцца магутным і адважным, калі воіны быццам павялічваюцца ў дзесяць

разоў, і тады заміж сарака палкоў у яго будзе чатырыста.

Выдатныя рыцары былі ва ўсіх палках-харугвах: Віленскім, Віцебскім, Магілёўскім, Смаленскім, Бранскім, Старадубскім, Тураўскім, Пінскім, Берасцейскім, Кіеўскім і іншых. Не было тут толькі палка жамойтаў, бо Жамойцію захапілі крыжакі.

Вітаўт глянуў на воіна, які вёз яго штандар – «Святую Пагоню». Пасадка ў сядле і масіўныя грудзі выдалі яго вялікую сілу. Подыхі ветру былі слабыя, і штандар толькі трапятаяў. Але Вітаўт ведаў, якая сіла спатрэбіцца, калі воіны прайдуць на алор, і «Святая Пагоня», як напятая струна, павядзе воінаў у атаку, узняўшыся і разгарнуўшыся ва ўсю велічыню.

Усе сорок палкоў ідуць у гэтую гістарычную бітву за волю і Прымор'е пад яго княжацкім агульным штандарам.

Генадзь ЛАНЕЎСКИ
(Паводле кнігі
«Сыны і пасынкi
Беларусі». Мінск, 1996)
(Заканчэнне будзе)

нымі тэрытарыяльнымі адзінкамі і адпаведна гэтага размяшчаюцца ў архіўных фондах.

хаджанаў. Метрычныя кнігі змяшчаюць асабовую інфармацыю аб чалавеку і фіксуюць асабліва важныя падзеі з яго жыцця, якія значна спрыяюць генеалагічнаму і гістарычнаму

кнігі, пасаемныя спісы, указы Дэпартамента герольды. Значнасьць дадзенай крыніцы асабліва адчувальная ў сувязі з роляй, якую выконвала шляхта ў дзяржаўным і палі-

захаваліся ў фондах канцылярыяў губернскіх (ф. 320, ф. 2067, ф. 1626) і павятовых маршалкаў шляхты (26 фондаў), а таксама губернскіх дваранскіх дэпартацкіх сходаў (ф. 319, ф. 2066, ф. 2512). Найбольш захаваліся генеалагічныя крыніцы, што маюць адносіны да цэнтральнай і паўднёвай Беларусі (Мінская губерня). Найменш генеалагічных крыніцаў захавалася па паўночнай і ўсходняй Беларусі (Віцебская і Магілёўская губерні).

Праца ў НГАБ (г. Мінск) ажыццяўляецца з непасрэднага дазволу дырэктара архіва. Пры атрыманні дазволу можна прыступаць да самой дзейнасці, першым этапам якой з'яўляецца пошук неабходнага фонду, прагляд вопісаў яго справаў, што могуць змяшчаць цікавыя для даследчыка дакументы. Архіўныя справы, такім чынам, з'яўляюцца носбітамі каштоўнай персанальнай інфармацыі. Пры гэтым, як зазначана вышэй, неабходна валодаць пэўнай інфармацыяй аб адміністрацыйна-тэрытарыяльным падзеле, а таксама біяграфічнымі звесткамі, што тычацца канкрэтнай асобы ці шэрагу асобаў. Значным пазытыўным момантам працы ў архіве з'яўляецца паступовае назапашванне вопыту і ведаў, што дазваляюць далей паглыбляцца ў крыніцаварот з непасрэднай выгодай для даследавання.

Паводле А.С. Залівакі, аўтара генеалагічнага даследавання «Гісторыя роду Залівакаў» (Мн., 2006): «Складанне радаводу – гэта праца, праца доўгі, цяжкая, але прыемны, які пакідае шмат незабыўных уражанняў, гэта шлях, поўны трывог, падзеяў, радасцяў і расчараванняў, ён бясконцы, як само жыццё».

У час павольнага, але ўсё ж адраджэння генеалогіі значнай і патрэбнай з'яўляецца ўсялякая ініцыятыва па правядзенні генеалагічных даследаў, як самастойна, так і ў межах гурткоў, таварыстваў, шырокіх грамадскіх аб'яднанняў. Крыху больш за год на гістарычным факультэце БДУ дзейнічае гурток «Радавод», які мае мэтай даследаванне гісторыі сям'і і роду ўдзельнікаў, ажыццяўленне разнастайных генеалагічных праектаў. Далучыцца да яго можа кожны, хто жадае ўкласці свае энергію, сілы і час у вартую справу адраджэння нацыянальнай і радавой генеалагічнай памяці.

Вадзім УРУБЛЕЎСКІ,
аспірант гістарычнага
факультэта БДУ,
вядучы навуковы
супрацоўнік НГАБ
(г. Мінск),
сакратар гуртка
«Радавод» на гістфаку
БДУ

Генеалогія: час адраджэння

Рэкамендацыі па росшуку свайго радаводу

Фармаванне беларускай нацыянальнай свядомасці непарыўна звязанае з вывучэннем кожным грамадзянінам свайх каранёў, даследаваннем свайх роднасных сувязяў, складаннем уласнага радаводу. Веданне гісторыі свайх сям'і і роду, лёсу асобных прадстаўнікоў з'яўляецца фактычным усведамленнем непарыўнай аднасці чалавека з яго народам і радзімай. У больш шырокім сэнсе веданне свайго радаводу змушае чалавека быць вартым свайго роду і пачэсна несці памяць аб продках, змушае быць сапраўдным сынам свайго народу і грамадзянінам свайго дзяржавы.

Час савецкай дзяржаўнасці ўнёс значныя змены ў светаўспрыманне ўсходнеславянскага чалавека, у тым ліку беларуса. Генеалогія лічылася буржуазнай навукай, а веданне свайго радаводу было з'явай малапатрэбнай і не заўжды бяспечнай.

Стварэнне незалежнай беларускай дзяржавы адзначылася лавінамі запытаў генеалагічнага характару, што паступаюць у тыя архіўныя ўстановы, якія змяшчаюць дакументы, звязаныя з дарэвалюцыйнай гісторыяй Беларусі. Гэта з'яўляецца відавочнай прыкметай актыўнай грамадзянскай зацікаўленасці сваім гістарычным і генеалагічным мінулым, а таксама прыкметай далейшага фармавання нацыянальнай беларускай самасвядомасці.

Займацца даследаваннем уласнага радаводу можа кожны чалавек, а не толькі прафесіянал-архівіст. Дзеля гэтага неабходна ведаць свой радавод да 3–5-га каленаў, г.зн. да лініі дзеда, прадзеда, альбо прапрадзеда, што нарадзіліся яшчэ за «імперскім часам», з наўнасцю непасрэднай генеалагічнай інфармацыі аб іх (імёны, імёны па бацьку, прозвішчы, даты жыцця, месцы нараджэння і жыцця, склад сям'і, род заняткаў і інш.). Неабходным момантам таксама з'яўляецца веданне адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу, што існаваў у пэўны час на пэўнай тэрыторыі. Крыніцай, якая прадстаўляе такую інфармацыю, з'яўляецца «Энцыклапедыя гісторыі Беларусі» (выданне ў 6 тамах), дзе змешчаныя звесткі па гісторыі асобных беларускіх павеятаў часоў Расійскай імперыі з пералікам воласцяў, што ўваходзілі ў іх склад. У кожнай воласці, як правіла, знаходзілася царква, а пры ёй прыход, дзе і праводзіўся царкоўны ўлік насельніцтва, вяліся метрычныя кнігі. Матэрыялы адміністрацыйна-паліцэйскага ўліку (рэвізскія сказкі, пасаемныя і прызыўныя спісы) таксама звязаныя з пэў-

У якасці неабходнага дапаможнага матэрыялу пры росшуку свайго радаводу можна выкарыстоўваць метадычныя рэкамендацыі С.А. Рыбчонка «Крыніцы па генеалогіі Беларусі XVI – пачатку XX ст.: Метадычныя парады» (Мн., 2003). Цікавую інфармацыю прадстаўляе сайт беларускай архіўнай сеткі ў інтэрнэце <http://archives.gov.by>, і асабліва тыя яго старонкі, што прысвечаныя пытанню размяшчэння ў архівах па фондах метрычных кніг і рэвізскіх сказак.

Генеалагічныя крыніцы дарэвалюцыйнага часу зберагаюцца ў дзвюх беларускіх архіўных установах, якія маюць статус Нацыянальных гістарычных архіваў Беларусі (НГАБ) – у Мінску (г. Мінск, вул. Крапоткіна, 55) захоўваюцца матэрыялы па Мінскай, Магілёўскай і Віцебскай губернях; у другім (г. Гродна, пл. Тызенгаўза, 2) – матэрыялы па Гродзенскай губерні.

Пры даследаванні ў межах архіва перш за ўсё выкарыстоўваюцца прамыя генеалагічныя крыніцы – дакументы любых дзяржаўных і грамадскіх устаноў, што маюць масавы характар і вызначаюць роднасныя адносіны паміж людзьмі. Да іх ліку адносяцца: 1) метрычныя кнігі; 2) рэвізскія сказкі; 3) інвентары; 4) матэрыялы па складанні шляхецкіх радаводаў. Акрамя вышэй азначаных трэба браць пад увагу крыніцы з ускоснай генеалагічнай інфармацыяй, прыньцованае адрозненне якіх прасочваецца праз падачу ўрыўкавых біяграфічных звестак аб канкрэтных асобах без пазначэння іх сваяцкіх сувязяў.

Метрычныя кнігі – крыніцы, якія складаліся ў культурных установах для запісу актаў аб хрышчэнні, вянчання, разводзе, смерці пры-

даследаванню. Гэта першасныя крыніцы, да якіх трэба звяртацца пры правядзенні генеалагічнага даследавання. Своеасаблівым дапаўненнем метрычных кніг з'яўляюцца спісы спаведнікаў («спавядальныя ведамасці»), куды ўносіліся імёны і прозвішчы ўсіх прыхаджанаў пэўнага прыхода альбо парафіі з пазначэннем прысутнасці або непрысутнасці на споведзі. Яны асвятляюць склад сям'і і агульную карціну роднасных сувязяў.

Рэвізскія сказкі (або рэвізіі) сваім унутраным зместам нагадваюць спавядальныя ведамасці. Але адметнасць іх у тым, што яны адносяцца не да другой паловы XIX ст., як большасць «спавядальных ведамасцяў», а прыходзяцца на канец XVIII – першую палову XIX ст., а менавіта на 1795, 1811, 1815, 1833, 1850, 1858 гг., якія адпаведна прыпадаюць на 5, 6, 7, 8, 9, 10-ю рэвізіі, праведзеныя ў Расійскай імперыі. З другой паловы XIX ст. рэвізскія сказкі змяняюцца пасаемнымі і прызыўнымі спісамі, што змяшчаюць нават больш шырокую інфармацыю асабовага характару, чым рэвізіі.

Інвентары як гаспадарчыя апісанні прыватнаўласніцкіх, дзяржаўных і царкоўных уладанняў уключаюць і звесткі па генеалогіі сялянскага насельніцтва, прадстаўляюць шырокую інфармацыю аб складзе сялянскай сям'і, яе сацыяльна-эканамічным становішчы. Інвентары з'яўляюцца самай ранняй прамой генеалагічнай крыніцай для Беларусі, бо складаліся пачынаючы з першай паловы XVI – па першую палову XIX ст. Самы ранні вядомы інвентар датуецца 1528 г.

Асобную генеалагічную крыніцу прадстаўляюць матэрыялы па шляхецкай генеалогіі, да якой адносяцца справы аб дваранстве роду, пратаколы вывадовых камісіяў дваранскіх дэпартацкіх сходаў, радаводныя

тычным жыцці беларускіх земляў на розных этапах іх існавання. Дадзены комплекс дакументаў фармаваўся ў канцы XVIII – пачатку XX ст., у часы, калі адбываўся працэс «разбору шляхты» (мерапрыемствы, праведзеныя ўладамі Расійскай імперыі па скарачэнні шляхецкага стану на новадалучаных тэрыторыях), што патрабаваў ад беларускага панства доказаў яго дваранскага паходжання.

Пад час працы ў НГАБ (г. Мінск) можна выкарыстоўваць даведнік «Фонды Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі» (Мн., 2006). З генеалагічных крыніцаў у згаданым архіве асабліва значна прадстаўленыя метрычныя кнігі. Нягледзячы на шматлікія выпрабаванні, што прыйшліся на долю беларускіх архіваў, дадзенае крыніца здолела захавацца прыкладна на 70%. Метрычныя кнігі захоўваюцца ў фондах асобных культурных устаноў і адпаведных духоўных кансісторыяў. Сёння ў НГАБ захоўваюцца фонды наступных кансісторыяў: Мінская духоўная кансісторыя (ф. 136), Магілёўская духоўная кансісторыя (ф. 2301), Полацкая духоўная кансісторыя (ф. 531), Мінская рымска-каталіцкая духоўная кансісторыя (ф. 937), Магілёўская рымска-каталіцкая духоўная кансісторыя (ф. 1781). Другая па значнасці адзінка захавання – рэвізская сказка, што захоўваецца ў фондах губернскіх казённых палатаў (ф. 333, ф. 2151, ф. 2640, ф. 3223). Іншы раз копіі асобных сказак на гарадское насельніцтва, зробленыя для службовага карыстання, трапляюцца ў фондах дум і ўправаў, а дадатковыя рэвізскія сказкі, пачынаючы з 1860-х гг., – у фондах павятовых казначэйстваў. Інвентары захоўваюцца ў фондах губернскіх інвентарных камітэтаў (ф. 142, ф. 2221, ф. 2635). Матэрыялы па шляхецкай генеалогіі

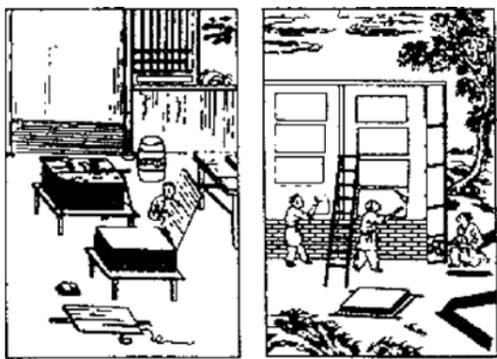
Калі цяпер запытацца ў чалавека, якія асацыяцыі выклікае ў яго слова «млын», ён не задумваецца адказа: мука, вятрак, жоран. А вось жыхары сярэднявечнай Беларусі абавязкова назвалі б тартак – млын, дзе пілавалі дрэва, рудню – для перапрацоўкі руданосных пародаў і паперню – дзе выраблялі паперу.

Лічыцца, што паперу вынайшлі ў Кітаі ў далёкім 105 годзе нашай эры. Нейкі Цай Лунь знайшоў спосаб рабіць яе з кудзелістай часткі кары тутавага дрэва. Кітайскія гандляры завезлі паперу на рынкі Самарканда. Пасля сакрэт вырабу перанялі арабы, якія, у сваю чаргу, прывезлі паперу ў Іспанію. А адтуль тэхніка вырабу разыйшла па ўсім свеце. Цягам часу паперы патрабавалася ўсё больш: разнастайных канцылярыяў развядзлася шмат, і кожная імкнулася павялічыць аб'ёмы справаводства. А ўжо калі пачалося кнігадрукаванне, то папяровыя млыны пачалі працаваць без перапынкаў і выхадных. Наогул, гісторыя развіцця вытворчасці белай паперы – справа цёмная. Пачнём з таго, што колькасць паперняў у Беларусі падлічыць вельмі складана. Звестак аб іх захавалася мноства, а вось у «Статыстычных справах» яны не значацца зусім.

Разглядаючы гісторыю вадзяных паперняў (млыноў) на шляху Калачы–Бяларучы–Відагошч–Паперня–Заслаўе, можна сказаць, што інфармацыі аб «папяровай справе» тут захавалася вельмі мала альбо яна яшчэ не дасканала вывучаная. Застаецца сумніў наконт таго, ці ўсе млыны выраблялі паперу, а мо сярэд іх былі і такія, што малолі зерне, альбо яны дзейнічалі ў якасці мытні. А вось пра папяровы млын у Заслаўі можна сказаць пэўна: паколькі Заслаўе знаходзіцца паблізу Мінска, то тут выраблялася папера для горада. Вадзяныя знакі мелі герб уладальніка, ініцыялы імя, прозвішча і тытулаў.

У Беларусі паперу рабілі з анучаў, у асноўным ільняных або баваўняных. Чым больш анучы нагадвалі рыззё, тым лягчэй было іх апрацаваць. Спачатку сыравіну сартавалі. З добрага белага рыззя выраблялі высакаякасную, пісчую паперу, з каляровага – шараватую паперу ніжэйшай якасці. Рассартыраваныя анучы рэзалі, дзёрлі і кідалі ў кат-

лы, дзе яны доўга варыліся з вапнай для вывядзення фарбы, тлушчу і броду. Пасля гэтага вільготнае рыззё складвалі ў каменныя склепы або проста ў кучы, і там

яны закісалі да той пары, пакуль не пачыналі распадацца на валокны. Кудзелістую масу пераносілі ў аддзяленне размолу, адкуль і з'яўлялася папяровая маса, густая, як аўсяны кісель. Зацэрпвалі цёплы «кісель» спецыяльнай прамавугольнай формай, патрэсвалі ўправа-ўлева, уперад-узад (інакш аркуш атрымаецца неаднолькавай шчыльнасці), давалі сцячы вадзе, затым перакідалі прыгатаваную паперу на сукно і падсоўвалі пад прэс. А далей – сушка: паперу развешвалі на гарышчы на конскі волас. Захавалася нямала старажытных гравюраў, якія зафіксавалі гэты працэс. Гатовую паперу сартавалі, складвалі стосікамі, заварочвалі ў шэрую пакавальную паперу і наляплялі фірмовую этыкетку папяровага млына. Прыкладна такім чынам апісваўся працэс стварэння паперы С. Нячай.

У 1837 годзе два віленскія млыны вырабілі 8 887 стосаў паперы. Адзін стос – гэта 500 аркушаў, або 5 кг. Дарэчы, на 1 стос пісчэй паперы добрай якасці патрэбна было каля 12 кг рыззя.

Кожная паперня на вырабленым ёю аркушы пакідала свой фірмовы знак. Гэта рабілася так. Да дна чарпальнай формы прымацоўвалася сплеченая з дроту філігрань (малюнак). Папяровая маса, якая трапляла на дно, была больш шчыльная, а тая, што паверх дроту – танчэй. Праглядаючы ліст на святло, можна было ўбачыць лініі філіграні. Гэты бачны на паперы знак і называюць вадзяным.

Самыя першыя вадзяныя знакі паказвалі розныя крыжы, лілеі, асобныя літа-

ры. Сцябло і лісце розных раслінаў выяўленыя на паперы, на якой у 1426–1428 гадах у канцылярыі Вітаўта былі напісаныя лісты ордэну крыжаносцаў. Да канца XIV стагоддзя сустракаюцца імёны і прозвішчы майстроў папяровых справаў і ўладальнікаў млыноў, гербы гарадоў і іншае. У XVII стагоддзі шматлікія папяровыя млыны ставілі два вадзяныя знакі на адным аркушы такім чынам, што калі яго скласці ўдвая, ат-

імі ружовы куст. Унізе надпіс: «All mode papier». Гэтая папера была высокай якасці і карысталася вялікім попытам. У Беларусі яе звалі яшчэ «папера з паннамі». Папера вышэйшага гатунку была з вадзянымі знакамі, якія паказвалі вялікага або малага арла Радзівілаў, герб «Пагоня» або карася.

Філігрань – фірмовы знак млына – служыў абаронай ад паддробкі. Але прысваенне чужых вадзя-

Яго пабудоваў кашталян брэст-літоўскі Дэспат-Зяновіч. З сярэдзіны XVI стагоддзя на рацэ Свіслач у маёнтку Заслаўе, які належаў магнатам Глябовічам, дзейнічала паперня. Прыкладна ў 1678 годзе дачка Ю. Глябовіча Крысціна выйшла замуж за віленскага ваяводу К. Сапегу і атрымала маёнтак (і млын у тым ліку) у пасаг. Канцлер Леў Сапега пабудоваў паперню ў сваёй рэзідэнцыі ў Ружанах прыкладна ў

Гісторыя вытворчасці паперы

рымоўвалася па адным на кожным баку. У сярэдзіне XVIII стагоддзя з'яўляюцца вадзяныя знакі эстэтычнага прызначэння: жывёліны, расліны, драконы, вежы, партрэты, кветкі, гірлянды і іншыя. Адзін з самых маляўнічых вадзяных знакаў быў на паперы, якую назвалі «аламода». Ён выяўляў галантную сцэну: дама ў выцягнутай руцэ трымае кветку або сэрца, насапраць – кавалер з паднятым куфлем. Паміж

ных знакаў было звычайнай з'яваю. І забароны мала дапамагалі. Першыя папяровыя млыны Вялікага Княства Літоўскага спачатку выкарыстоўвалі вадзяныя знакі, вядомыя спажыўцам па заходнееўрапейскай паперы. Філіграні дапамагаюць даследчыкам вызначыць прыблізную дату недатаванага дакумента, часта вырашаюць спрэчкі аб фальсіфікацыях.

З 1590 года вядомы папяровы млын у Смаргоні.

1607 годзе. Працавалі таксама паперні ў Дзятлаве, Азёрах, Гавенавічах, Селівонках і Шыдловічах.

Гісторыі асобных паперняў

Калачы – вёска ў Янушкавіцкім сельсаветае Лагойскага раёна. У XVI стагоддзі сяло, шляхецкая ўласнасць у Мінскім ваяводстве. Папяровы млын вядомы з другой паловы XVIII стагоддзя. Ён дзейнічаў прыкладна да 1800 года. У 1582 годзе гэта ўласнасць Яна Ясінскага. У канцы XVIII стагоддзя вёска, цэнтр Калачоўскага староства Мінскага ваяводства. Калачы пераходзяць ва ўласнасць Клакоцкіх – польскага роду герба Наленч, які пачынаецца ад Пятра Клакоцкага.

19 марта 1783 года нерухомасць Калачоў перайшла да зямлі Віленскай да судзі К. Шумскага і яго жонкі Брыгіты. Гэта паказвае інвентар 1800 года, але ў ім адзначалася, што ў гэтым годзе папяровы млын ужо не дзейнічаў. Закінуты будынак папяровай фабрыкі выкарыстоўваўся для розных сельскагаспадарчых мэтаў.

Бяларучы. Пра млын у Бяларучах (Мінскі раён) таксама мала звестак. Вядома, што ім валодаў у 1890 годзе Мікалай Прохаравіч Мацкевіч. Млын быў аднапавярховы, маленкі, драўляны, на драўляных падвалах. Дах гонтавы даўжынёю 9 аршынаў, шырынёю 9 аршынаў і вышынёю 6 аршынаў. Стаяў на безразе ракі Вяча.

Відагошч. Папяровы млын у Відагошчы ў першай палове XVII стагоддзя знаходзіўся ў сядзібе Завішы Мінскага павета, на безназоўным прытоку ракі Вяча. Ён быў пабудаваны пасля 1613 года, а ў

1748 годзе Завішы перадаюць папяровую фабрыку Ваньковічам. У 1805 годзе нейкі Готфрыд арэндуе ў Антона Ваньковіча будынак паперні і адкрывае тут фабрыку па вырабе тканінаў. Сёння руіны каменнага трохпавярховага млына, бадай, адзіны след мінулага Відагошча – буйнога маёнтка, «эканоміі».

Паперня. Назва вёскі Паперня паходзіць, відавочна, ад слова «папера».

Гістарычных звестак аб мінскай Паперні не захавалася. Тым не менш, можна выказаць меркаванне, што тут, каля Мінска, якраз і існаваў папяровы млын, прадукцыя якога была ў першую чаргу разлічаная для патрэбаў вялікага горада. Аб паважным узроўні і былым значэнні паселішча, што ўзнікла вакол папяровага млына, ускосна сведчыць і такі факт. Адрэзак гасцінца, тыя пятнаццаць кіламетраў з Мінска на Даўгінава, Докшыцы і Полацк, на перакрываванні якога з ракой Вячай стаіць Паперня, здаўна насіў сваю дадатковую назву – Папернянскі тракт.

Заслаўе. Маёнтак і мястэчка на р. Свіслач Менскага ваяводства. Выпускаў паперу, вадзяныя знакі якога мелі герб уладальніка (Глябовіча), ініцыялы імя, прозвішча і тытул. Калі па жаночай лініі Заслаўе перайшло да Сапегаў, тыя ў 1755 годзе прадалі яго рэфэрэндарыю літоўскаму А. Пшаздзецкаму. У інвентары 1760 года апісваецца дзейны папяровы млын у Заслаўі.

Дзмітрый ДУБРОЎСКИ

Выпадак з дзекабрыстам

Пра знаходжанне кіраўніка Паўночнага тайнага таварыства дзекабрыстаў М.М. Мураўёва ў Мінску ў 1821–1822 гадах і яго працу над першым, так званым «Мінскім варыянтам Канстытуцыі» для будучай рэвалюцыйнай Расіі, раней паведамлялася. Але не многія, мабыць, ведаюць, што знаёмства з нашым беларускім краем у Мікіты Мураўёва пачалося значна раней, прыкладна за год да наведвання ім Мінска. На гэта паказвае ліст дзекабрыста да сваёй маці з Віцебска ад 9 жніўня 1820 года, які знайшлі ў Інстытуце рускай літаратуры (Пушкінскі дом).

дала як забаўляльная прагулянка ў Кіеў, Адэсу, Крым, з невялікімі адхіленнямі ў бок для сустрэчы са старымі сябрамі. Насамрэч жа ў паездку накіраваліся не стрыечныя браты Мікіта і Мішэль, а сябры Тайнага таварыства Мураўёў і Лунін. Яны ехалі на поўдзень, каб наведаць Паўла Пестэля ды абмеркаваць праекты новых праграмных дакументаў.

Вчера ввечеру мы прибыли сюда (у Віцебск. – В.А.), – піша Мураўёў, – ночевали здесь и сегодня отправляемся далее. Мы провели одну ночь в Порхове. Опыт доказал нам, что позади экипажей чемоданы никуда не годятся – вот таким образом. Мы ехали ночью из станции Сеньковой, первой после города Великих Лук – в станцию Серуты, Андрей меня будит и показывает, что чемодан вдвое уменьшился. Видно, что кто-то нас догнал, сел на чемодан и стал действовать. Он перерезал оба ремня, поднял кожу и хотел снять вовсе чемодан, но железная цепь ему помешала – он не мог ни снять, ни разломать. И так он разрезал чемодан и вытащил всё до половины».

Выявілася, у пачатку 1820 года паручнік Генеральнага штаба Мікіта Мураўёў неспадзявана выходзіць у адстаўку. Прычынаў для гэтага, відаць, было некалькі. З аднаго боку ўвагу адцягвалі сямейныя і гаспадарчыя клопаты: ва ўладанні яго маці была вялікая маёмасць, што засталася ёй ад мільянера бацькі – барона Ф.М. Калакольцава. З другога – яго абцяжарвала сувязь з урадам у гэты рэвалюцыйны, крытычны перыяд жыцця. Да таго ж, сыходзячы з Генеральнага штаба, М. Мураўёў атрымаў свабоду ў выкарыстанні свайго часу і сваіх сілаў для рэвалюцыйных дзеянняў. Менавіта з гэтай мэтай ён са сваім стрыечным братам Міхаілам Лунінымі выправіўся ў вандроўку на поўдзень летам 1820 года.

Тут на некаторы час мы перапынім прачытанне ліста Мікіты Мураўёва, каб высветліць, як ён з'явіўся на беларускай зямлі, у Віцебску.

Вандроўка М. Мураўёва і М. Луніна праходзіла так, каб не выклікала асаблівых падазрэнняў. Знешне яна выгля-

Таварышы вырашылі ехаць на поўдзень праз Беларусь. Але пасля перасячэння расійскай мяжы здарылася тое, пра што мы ўжо гаварылі вышэй. У сувязі з тым здарэннем нашыя «падарожнікі» вырашылі наступнае: «Мы тотчас велели закладывать лошадей, – працягвае ліст Мікіта Мураўёў, – чтобы возвратиться в Сеньково. Только что успели заложить их, как приехали другие ямщики на станцию и привезли несколько вещей наших, найденных ими на большой дороге в версте от Сеньково, мы объявили о том содержанию станции и послали в г. Невель извещение к повелителю исправнику. Здесь мы подадим также заявление здешним властям. Стали разбирать наши вещи и нашиши, что М. С. (Лунин. – В.А.) потерял все свои платья, я потерял один фрак только. Андрей вещи также украдены. Это неприятное происшествие отняло у нас почти целые сутки. Мы начали было следовать. Но подозреваемый нами ямщик ушел – и нам не оставалось ничего другого, как только продолжить путь наш».

Дарэчы, да гонару віцебскай паліцыі трэба сказаць, што яна прыклала ўсе намаганні, каб хутка знайсці ўкрадзеныя ў вандроўнікаў рэчы

свои платья, я потерял один фрак только. Андрей вещи также украдены. Это неприятное происшествие отняло у нас почти целые сутки. Мы начали было следовать. Но подозреваемый нами ямщик ушел – и нам не оставалось ничего другого, как только продолжить путь наш».

Дарэчы, да гонару віцебскай паліцыі трэба сказаць, што яна прыклала ўсе намаганні, каб хутка знайсці ўкрадзеныя ў вандроўнікаў рэчы. Пра гэта паведаміў

Мікіта Мураўёў у лісце да маці 13 кастрычніка 1820 года з Адэсы: «Вчера я получил из Витебска новый запрос – куда отправит найденные вещи, которые, я полагал, уже в Петербурге».

Відаць, каляска Мікіты Мураўёва была вельмі шыкоўная, бо пастаянна была ў полі зроку рабаўнікоў з вялікай дарогі. Роўна праз год, у той жа Віцебскай губерні, з ім здарылася такая ж прыгода. На гэты раз усё скончылася добра. «Я писал уже вам из Витебска, – паведамляе ў лісце з Мінска М. Мураўёў 24 кастрычніка 1821 года, – и уведомил вас, любезнейшая маминька, о пути моем. Кроме одной неприятности – покушения сломать ящики, находящийся позади коляски, что заставило меня потурять почти целый день в Долговке, ничего со мною важного не случилось. Меня утешали в Долговке тем, что я был ещё счастливее других путешественников и что у самого великого князя (Канстанціна Паўлавіча. – В.А.) разрезали за коляскою чемодан».

Пабыўшы ў Віцебску з малодшым братам Аляксандрам – эстандарт-юнкерам Кавалергардскага палка тры дні, паручнік Генеральнага штаба Мікіта Мураўёў працягнуў свой шлях і 21 кастрычніка 1821 года прыехаў у Мінск, дзе і знаходзіўся прыкладна сем месяцаў. За гэты час ён і напісаў сваю знакамітую працу – Канстытуцыю.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ, г. Мінск

Абрадавае кола артыстаў

Прыгажосць роднага краю, рэк, азёраў ды лясоў заўжды зачароўвае творцаў і натхняе іх на новыя знаходкі. Пэўна ж, пра тое думалася і фалькларысту, харэографу ды рэжысёру Міколу Котава, калі ён вырашыў стварыць вакальна-харэаграфічна-абрадавае кола «Слаўлю цябе, зямля Беларусі!». Безумоўна, натхніла на тое і Гомельшчына – родам ён з Рэчыцы, а на Тураўшчыне адпрацаваў не адзін дзесятак гадоў, ствараў фальклорныя калектывы, вучыў танцу моладзь і людзей больш сталага веку ды збіраў спадчыну. Гэтая зямля славіцца талентамі, адметнаю традыцыйнай культурай, без якіх немагчыма памяць аб продках і любоў да сваёй краіны. Нездарма паўтарае спадар Мікола: «Родная зямелька – стомленаму пасцелька» і «Шануй зямлю, і яна цябе пашануе».

З новаю задумаю М. Котаў завітаў у Беларускі фонд культуры, дзе размаўляў з яго старшынёй Уладзімірам Гілепам на-

конт праекта. Штуршок быў дадзены. Потым задуму падтрымаў мастацкі кіраўнік Нацыя-

нальнага акадэмічнага народнага хору імя Г.І. Цітовіча Міхась Дрынеўскі.

У вялікай абрадавай кампазіцыі занятыя сто шэсцьдзесят выканаўцаў – удзельнікі самадзейных калектываў з Жыткавіцкага раёна («Спасаўка» з Чэрнічаў, сямейныя гурты Клімовічаў з Сімурадцаў і Абібокаў з Запясочча, «Жытніца» раённага Дома культуры, «Маладзіцы маладыя» Нацыянальнага парку «Прыпяцкі») і артысты хору імя Цітовіча.

Пастаноўка паказвае шматстайнасць абрадаў беларусаў у розныя поры года. Ёсць тут вясновы юраўскі карагод, танец з купальскімі вянкамі, жніўныя і дажыначныя абрады, а зварышаюць кола года Каляды з іх песнямі і танцамі.

Гэта першы маштабны праект такога роду, – зазначае М. Дрынеўскі, – які сплёў у адну канву прафесійнае і самадзейнае мастацтва. Лічу, атрымалася прыгожа, але галоўны наш суддзя – глядач, ён вырашыць, як у нас атрымалася. Мы ж стараліся зрабіць як мага лепей.

Аўтар і пастаноўшчык абрадавай кампазіцыі М. Котаў зазначае:

– Больш складанымі былі першыя рэпетыцыі, на Жыткаўшчыне. Вы толькі задумайцеся: людзі пасля працы ў полі ці дзе

на гаспадарцы па тры гадзіны рэпэціравалі... Казалі, што лепш у полі працаваць, чым на сцэне. Але іх вялікае жаданне дало добры плён. Хочацца, каб традыцыі, якія нясуць у сабе дабрыву і павагу да продкаў, да роднай зямлі і да працы людзей, жылі і перадаваліся нашчадкам. А сцэнічная пляцоўка іх ажыўляе, робіць для некага бліжэйшымі. Вядома ж, хочацца падзякаваць за разуменне і падтрымку старшыні БФК, кіраўніцтву Жыткавіцкага райвыканкама і раённага Дома культуры, артыстам і кіраўніцтву акадэмічнага народнага хору імя Г.І. Цітовіча.

Цікавае спалучэнне прафесійнага і самадзейнага мастацтва дало свой плён, яно ўхваленае Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь. Ужо ёсць намеры і кан-

крэтных прапановы, дзе на вялікай сцэне можна паказаць (а значыць, глядачы яго пабачаць) тэатралізаванае прадстаўленне. Пакуль жа прапануем колькі здымкаў са зводнай рэпетыцыі, якая нядаўна прайшла ў оперным тэатры, у рэпетыцыйнай зале хору імя Цітовіча.

**Вулляна МЫШКАВЕЦ
Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА**

Ліпень

16 – Загорская Ніна Сямёнаўна (1940, Баранавіцкі р-н), паэтэса, публіцыст, крытык, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат прэміі «За духоўнае адраджэнне» (2004) – 70 гадоў з дня нараджэння.

19 – Карніловіч Аляксандр Восіпавіч (1800, Магілёў – 1834), дзекабрыст, ваенны гісторык, літаратар – 210 гадоў з дня нараджэння.

20 – Леўчык Гальяш (сапр. Ляўковіч Ілья Міхайлавіч; 1880, Слонім – 1944), паэт, пастаянны аўтар газеты «Наша Ніва» (1906–1915 гг.) – 130 гадоў з дня нараджэння.

23 – Брэтцар Якуб (1690, Пінск – 1733), жывапісец, аўтар шматлікіх размалёвак інтэр'ераў беларускіх касцёлаў і абразоў (некаторыя з іх захаваліся) – 320 гадоў з дня нараджэння.

25 – Крачкоўскі Юльян Фаміч (1840, Жабінскаўскі р-н – 1903), фалькларыст, этнограф, гісторык, археограф, педагог – 170 гадоў з дня нараджэння.

27 – Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, акт урачыстага абвешчання суверэнітэту Беларусі (1990) – 20 гадоў з часу прыняцця Вярхоўным Саветам БССР (статус канстытуцыйнага закону нададзены 25.08.1991 г.)

28 – Тумаш Генадзь (сапр. Тумас Яўген Змітравіч; 1940, Дзяржынскі р-н), пісьменнік – 70 гадоў з дня нараджэння.

«На Купалле, на святое...»

Уздоўж

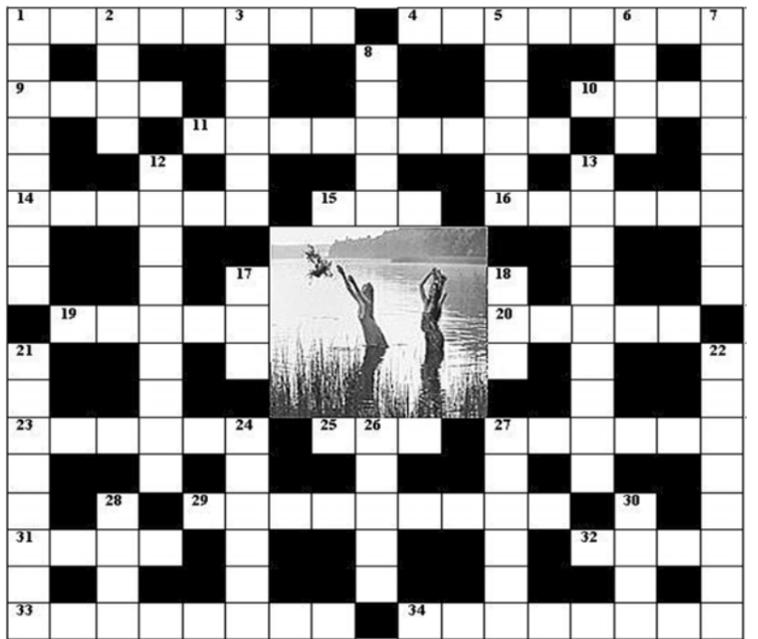
1. Узкая глыбокая яма, звычайна ўмацаваная ад абвалаў зрубам ці трубамі, для здабывання вады з ваданосных слаёў зямлі. У некаторых раёнах Беларусі на Купалле яго абсыявалі макам ці лёнам. **4.** Капуснае лісце. **9.** Натойп (разм.). **10.** «Хадзіў ... па вуліцы, // Маніў дзевак на Купалле». З купальскай урачыстай песні, спяваючы якую, запрашалі ўсіх на свята. **11.** Назва цудоўнай, вядомай у народзе песні («...», ..., цёмная ночка»). **14.** Прыродны вадаём: паводле паданняў, на яго месцы правалілася царква (касцёл), вёска або горад. **15.** ... пражыць – не поле перайсці (прык.). **16.** Рытуальны камень, якому пакланяліся нашыя продкі-язычнікі. **19.** Дэкаратыўная ваза. **20.** «Чуць толькі купальскае ... // Наблізіцца з ночкай свайёй». З верша Янкі Купалы «Заклятая кветка». **23.** Тое, што і бежанец. **25.** У беларускай міфалогіі дэманічны вобраз ведзьмы, якая на Купалле забірае лекавую сілу з'ялак, робіць заломы ў жыце. **27.** Металічныя шчыпцы. **29.** Вызваленне ад грахоў: лічылася, што яго атрымліваюць у час скокаў праз купальскае вогнішча. **31.** «Дзе папараць-кветка агнём залатым // Закрэсліць зямныя ўсе ...». З верша Васіля Зуёнка «Купальская ноч ля возера». **32.** Гаспадарка ... корміць (прык.). **33.** Юныя міфічныя жаночыя істоты, што жывуць на сядзібах. **34.** Далёкая ... без веку сушыць (прык.).

Упоперак

1. Красен ... цяплом, а жнівень дабром (прык.). **2.** Адна з славянскіх дахрысціянскіх багіняў, якая згадваецца ў купальскіх песнях. **3.** Прыродная з'ява, прычынай якой, як лічылася ў народзе, магло быць вядзьмарскае насланне. **5.** Прысвятак беларускага народнага календара, прыпадае на 21 ліпеня. **6.** «Шэпчуць згодна каласінкі, // Гойдаюцца ...». З верша Янкі Купалы «На полі». **7.** Разнавіднасць варэння. **8.** «На Купалле, на святое // Рві, матуля, ... тое». З верша Янкі Купалы «На Купалле». **12.** Адна з абрадавых ку-

пальскіх страваў. **13.** У некаторых мясцінах Беларусі назва русалак, якія на Купалле выходзяць з вады і гушкаюцца на галінках бярозаў. **17.** «... калі папараць цвіце». Апавяданне Якуба Коласа, прысвечанае Янку Купалу. **18.** Насякомае. **21.** «Ляці, ляці, вяночак, лаві, лаві, ...». Словы, з якімі дзяўчаты на Купалле кідалі вянкi ў ваду і варажылі на іх руху. **22.** Якая матка, такое й ... (прык.). **24.** ..., ці лялька. З ім колісь на Купалле скакалі, запальвалі яго ці тапілі ў вадзе. **26.** Маладая галінка, парастак. **27.** ... горная. Купальская расліна-абярэг: народная назва буквіца, занесеная ў Чырвоную кнігу Беларусі. **28.** ... ці крумкач. Птушка-«вяшчун», адзін з персанажаў беларускага фальклору. **30.** «Пад ...-песню п'явучых гусяравых струн // Для ўсіх папараць-кветка ўзыходзіць». З пазмы Янкі Купалы «Курган».

Склаў **Лявон ЦЕЛЕШ**, г. Дзяржынск

Госці «Рудабельскага Купалля»

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

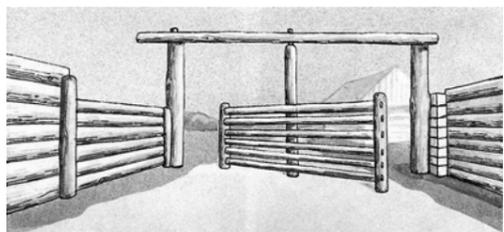
КОВАРАТ – вароты, якімі перагароджвалі вуліцу на канцах вёскі. Называліся таксама вешніцы. Да яго з абодвух бакоў падыходзіў плот, што дазваляла надзейна перагароджваць вуліцу і спрыяла парадку на ёй, ахове вёскі штодзень і

ўночы, прадухіляла ўцёкі свойскай жывёлы і набегі дзікай. Вядомыя два тыпы коваратаў. Аснова першага – слуп па цэнтры вуліцы, на які навешваліся вароты. У канструкцыі другога тыпу – два высокія слупы, укапананы ў зямлю па баках вуліцы і аб'яднаны ўверсе брусам, у цэнтры якога вертыкальна мацавалася жэрдка, на якой паварочваліся вароты. Сустрэкаўся пераважна на Палессі.

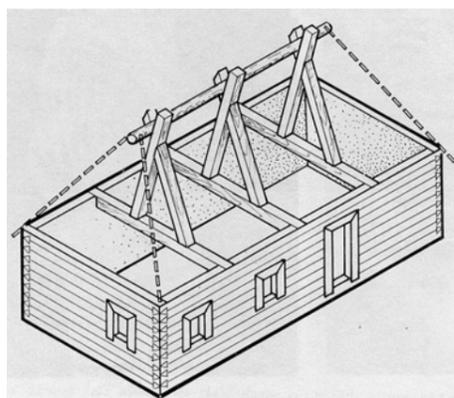
КОЗЛЫ – 1) апорны элемент аднаго з тыпаў каркаснай страхі. У некаторых мясцовасцях называліся стаякі, крыжы. Ствараліся перакрываваемымі брусамі, што абпіраліся на бэлькі і папярочныя сцены. У перакрываванні,

створанае ў верхняй частцы брусаў, клалі вільчыкавы брус, на ім мацавалі ключы. Страха на козлах у канцы XIX – пач. XX стст. была найбольш пашыраная на Паазер'і, Падняпроўі і ў Цэнтральнай Беларусі; 2) канструкцыя для замацавання саламянага пакрыцця ў вільчыку страхі. Называлася таксама козлікі; 3) прыстасаванне для рас-

пілоўкі дроваў. Складаецца з 2 параў з'яднаных крыж-накрыж брусаў, злучаных гарызантальнай жэрдкай. У перакрываванні не клалі бяровенні для распілоўкі на дровы. Часам іх рабілі стацыянарымі, укапанымі ў зямлю на дрывотні сядзібы; 4) сядзенне для фурмана ў перадку экіпажа.

Коварат (в. Міластава Бярэзінскага раёна)

Канструкцыя страхі на козлах (злева) і козлы на страсе (в. Руховічы Кобрынскага раёна)

